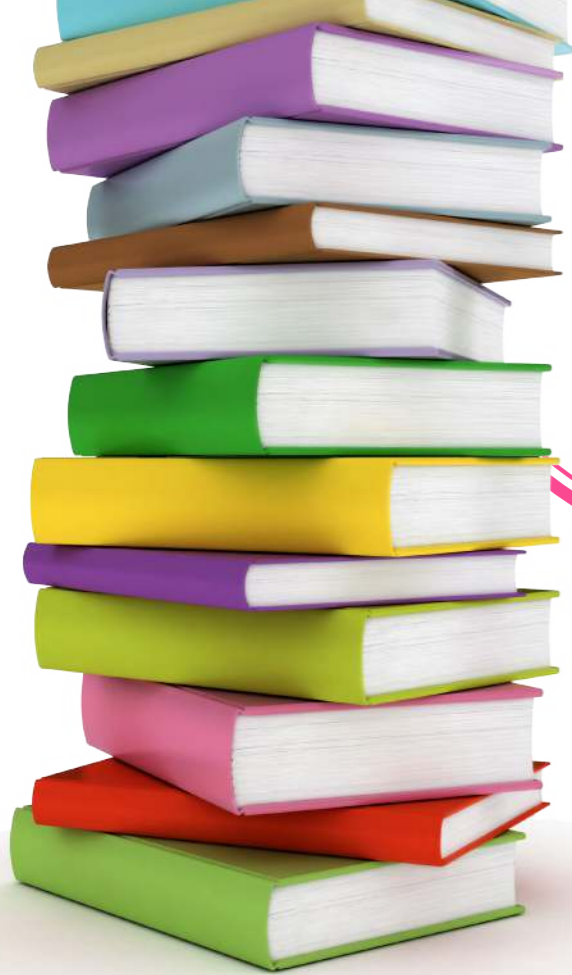

זה קורא לכולנו

"בכל פעם שאני קורא,
אני מתקשר להודות
למורה שלי מכיתה א'",
סיפר פעם סופר מפורסם.
"זה, בכל אופן, מה שעשיתי
עד שהוא החליף מספר טלפון..."
צחוק בצד אבל רצינות באמצע:
באמת מגיעה תודה משמעותית
למורה שלימדה אותנו קריאה.
אחרת, איך הייתן קוראות
את הכתבה הזו,
שכל כולה דנה בשאלה
'איך נוכל לעזור לילדינו
בלימוד הקריאה שלהם?'
// רינה יגר

מאז ומתמיד החשיב העם היהודי את הקריאה כבסיס לבניית ייעודו של הילד היהודי. קריאה היום - משמעה לימוד התורה מחר

הקשר - הבנת כל המשפט או הטקסט. כאן אנחנו לא מתייחסים למילה הבודדה, אלא להקשר שלה בתוך הטקסט.

בכל מקרה של קושי בקריאה, כדאי לשים לב אם יש שימוש בארבעת המעבדים הללו.

ועוד הערה קטנה, כנספח להקדמה: רונצווייג מבקשת להסב את תשומת ליבנו לעובדה, שעוד לפני שאנחנו בודקים איפה נמצאת הבעיה של הילד שלנו בקריאה, חשוב לבדוק אם אין לו בעיה פיזית אחרת שעלולה להפריע - תפקודי ראייה ומיקוד ראייה. מומלץ לבצע בדיקות ראייה לפני תחילת כיתה א', ולבחון שוב את הנושא במידה וצף קושי בלימוד הקריאה.

נקודה חשובה

למה חשוב לדעת לקרוא ניקוד?

אסתי המתוקה קוראת נחמד, יודעת את הצליל שמשמיעה כל אות, וגם קצב הקריאה שלה משביע רצון. אבל יחד עם זאת היא מתעלמת לחלוטין מהעיצורים ומהתנועות שמתחת למילה. מבחינתה, קמץ יכול להפוך לסגול ופתח לצירה. חיריק הוא בגדר המלצה בלבד, ושורוק הוא נקודה מלמעלה שבאה לקשט את המילים. איך אני ממקדת אותה לקריאת הצלילים הנכונים?

אתי רונצווייג: "נראה כי ב"ה אסתי רכשה את הקריאה באמצעות מעבדי המשמעות וההקשר. כלומר, היא מצליחה לקרוא ולחלץ את משמעות מהטקסט בזכות תהליכי ההבנה שהיא מפעילה, הן בהבנת מילים ספציפיות והן בהבנה כוללת של הטקסט. ולכן, בעיניה אין משמעות מיוחד לניקוד.

אסתי אמורה להיות מודעת לחשיבות הניקוד, ולאחר שתפנים את הסיטואציות המחייבות ניקוד כמו תהלים, תפילה,

ומשמעות ספציפית של מילים בלי הקשר (מילים רב משמעיות) היכולות להיקרא במגוון דרכים.

מבחינה מעשית, הייתי מראה לאסתי מילה לא מנוקדת ומבקשת ממנה לקרוא אותה. לדוגמה המילה 'ספר'. או אפילו כשהיא משובצת במשפט קצר: 'הספר היה עמוס'. זהו תרגיל שאני אוהבת לתת כשאני מתחילה להסביר את חשיבות הניקוד לילדים שמסתדרים בלעדיו.

כמובן, שבכתיבי קודש חשיבות הניקוד עולה ואף הופכת להיות קריטית.

לאחר המודעות לחשיבות הזמנים בהם הניקוד הוא הכרחי (לא כל הזמן קוראים באופן זהה, והחוכמה היא להתאים את האסטרטגיה למטרת הקריאה), אתרגל עם אסתי באופן נעים וידידותי שליטה בניקוד.

"את שולחן השבת הוא לא אשכח. זה היה כשיהודה, הבן המתוק שלנו בכיתה ב', עמד והקריא את הורט מתוך דף הקשר. אות אחר אות, תנועה אחר תנועה, הוא קרא את הדף, למרות שלא ממש הבין מה הוא בעצם קורא. עקבתי אחריו בעיניים מהופנטות, וצמרמורת עברה לי בגב. הילד שלי, זה שלפני זמן קצר לא הצליח לקרוא מילה אחת שלמה, עומד, וקורא. קורא! זה היה מציף ברמות שאני לא יכולה לתאר. בלי הכנה מוקדמת, התפרצו לי פתאום דמעות מהעיניים, ובכיתי. יהודה היקר ניגש אלי, וליטף את לחיי. 'אימא, את לא צריכה לבכות, זה דווקא משמח שאני קורא!' ואני הסכמתי איתו, ולחשתי לתוך אוזנו הקטנה: דדוש, לכן אני בוכה. כי אני מתרגשת ושמה".

מאז ומתמיד החשיב העם היהודי את הקריאה כבסיס לבניית ייעודו של הילד היהודי. קריאה היום - משמעה לימוד התורה מחר. כשבמעמים אחרים נרשמו אחוזים גבוהים של אנאלפביתיות, בעם ישראל היו רוב מכריע של יודעי קרוא וכתוב.

דווקא בגלל החשיבות הגבוהה הזו, כאשר אנחנו מגלים שילדנו נתקל בקושי בלימוד הקריאה - אנחנו נזעקים לעזור לו ולעשות ככל שנוכל כדי להקנות לו את המיומנות החשובה הזו.

הכנו עבורכן, האימהות המסורות המשונות עם ילדיהן את הקריאה, כתבה יישומית ומועילה, שכולה סיפורים אמתיים מהשטח, בצירוף טיפים להקניית הקריאה בתנאים ביתיים.

חשוב מאוד: התקופה הקרובה היא תקופת ההתכנסות של ועדות ההשמה. חשוב לזהות קשיים מבעוד מועד על מנת שילדכם יוכל לקבל את העזרה המגיעה לו.

אתנו היום:

אתי רונצווייג, מנהלת מכון 'קריאת כיוון', מאבחנת דידיקטית ומנחת הורים מוסמכת.
גנייה כצמן, מורה בכירה להוראה מתקנת, מומחית להקניית הקריאה.

במקום הקדמה

לפני שנצלול לעומק המידע המקצועי, בואו נעשה הכרות עם המושגים הבסיסיים שילוו אותנו בכתבה:

כדי לקרוא באופן יעיל, מדויק ומובן, צריך הילד שלנו לעשות שימוש בארבעת מעבדי הקריאה.

"כתבה בעיתון היא לא קורס קריאה מתקדם", אומרת רונצווייג, "אבל כן חשוב לתת את הדעת על המודל הקלסי להוראת קריאה שהציעה ADAMS.

אפשט זאת במשל אותו אני מציעה לתלמידותיי בסמינרים ובהשתלמויות: בדומה למכונית הזקוקה לארבעה גלגלים יציבים ומאוזנים, כך הקריאה זקוקה לארבעת התחומים-מעבדים באופן מאוזן ושווה, על מנת לקרוא באופן יעיל".

ואלה הם ארבעת המעבדים:

פונולוגי - דיוק. קריאה מדויקת לפי האותיות והניקוד.

אורתוגרפי - צילום חזותי של מילים שלמות. כשאנחנו רואים מילה מוכרת, אנחנו לא קוראים אותה מימין לשמאל לפי סדר האותיות, אלא 'מצלמים' אותה בשלימותה ומזהים אותה כיחידה אחת.

משמעות - הבנת כל מילה בפני עצמה. מה משמעות המילה הזו?

אנחנו מרגילים את הילד לעצור בסיום קריאת יחידת המשמעות הקצרה של משפט, ולשאול את עצמו: על מי מדובר? מה מסופר עליו?

דוגמאות לחיזוק הניקוד:

אכתוב חמש פעמים את המילה 'ספר', והיא תנקד בכל פעם באופן שונה ותקרא בהתאם או להיפך.

אכתוב מילים ואתן לה לנקד.

אשמיע צלילים והיא 'תכתוב' את צלילי הניקוד באצבע בתוך חול/ גואש/ מלח גס. כך משתתפים חושים רבים בלמידה ונוצרת הטמעה נוירולוגית.

עוד משחק נחמד ויעיל הוא משחק החלפת תפקידים: אסתי המורה ואני התלמידה, איזה כיף לאסתי! היא משמיעה צלילים ואני כותבת. ולעיתים, כמובן, שוגה..."

מילה ציורית

איך מסבירים את הקשר בין המילה לציור?

מוישי חזר מהחיידי, ובידו דף עם אות חדשה ומאורת. "אמא, תראי מה למדנו היום! למדנו את האות א'!" שמחתי איתו, נתתי שוקולד, והודעתי לכל הילדים שמוישי שלנו גדול! הוא כבר לומד א' ב'.

"למה מצויר לך מטוס על הדף?" שאלה חוי, האחוח המעריצה שעבורה אותיות הן עולם זר וקסום. "כי מטוס מתחיל בא'!" הודיע מוישי.

"לא, מוישי, לא. מטוס לא מתחיל בא'. הרב'ה בוודאי התכוון לאווירון!" הסברתי לו, אבל מוישי לא הבין. מבחינתו, הציור הגרפי לא אומר דבר, ולמה שא' תורה דווקא על צליל 'אה'?

איך אני, כאימא, יכולה להעביר לו את משמעות הסימן, בשעה שאני מבינה היטב שעבור מוישי א' הוא ציור יפה, ולא צליל?

גניה כצמן: "ראשית, הייתי שואלת בן כמה מוישי החמוד. בין הגילאים 3-6 ילד נמצא בשלב הנקרא 'לוגו גרפי', בו ילד מבין שליצוג הגרפי יש משמעות סמנטית, אך עדיין אינו בשל להבנה שמילה מורכבת מאותיות שכל אחת מהן מייצגת צליל. המילה הכתובה נתפסת אצלו כחטיבה אחת, בדומה לציור סימבולי. אם מוישי נמצא בטווח הגילאים המדובר וקיימת אצלו ההבנה שלמילה הכתובה יש ייצוג מילולי - דיינו.

למעשה, הפענוח של הקוד האלפביתי מתפתח בתהליך שמתחיל בגיל הגן. ככל שנעשית יותר למידה מכוונת, התהליך לרוב מואץ יותר. התבלבלנו? בואו ניכנס לפרופורציות נכונות ונבדוק עד כמה הלחץ הוא במקום, או לחלופין מוגזם. הנכון ביותר יהיה לבדוק מול הצוות ולהבין מהי הדרישה והציפייה האמיתית של המסגרת בשלב הנתון, ואיפה הילד נמצא ביחס לשאר הילדים בכיתה. ככל שהילד צעיר יותר נניח שמדובר בעניין של בשלות.

במקביל לחשיפה לאותיות, יש לפתח את התפיסה החזותית. זאת הסיבה שבגני הילדים עושים שימוש רב במילה הכתובה למרות שהילדים עדיין לא קוראים. זהו השלב בו הילד נחשף לשפה הכתובה ונדרש לפתח בין היתר אבחנה וזיכרון חזותיים. האימון הפונולוגי קריטי מאד בשלב זה - על בסיסו תתאפשר בהמשך הקריאה.

כדאי ואפשר לחזק מודעות פונולוגית במסגרת הבית. להשתמש במשחקי מילים (אני מחזיקה את הילדים על הספה בזמן שטיפת הרצפה במשחקי מילים - זה די עובד), להשחיל שטוזים - 'פעם מלפפון דיבר בטלפון', 'פעם זית בנה בית'... בימיום זה מוסיף מלח ופלפל וקצת צחוק, ועל הדרך מכין את הילדים לקראת הקריאה.

רק לאחר שילד מסוגל לפרק את המילה לצלילים באופן שמיעתי, ניתן להסביר לו שכל צליל במילה מיוצג בסימן חזותי שהוא האות. תרגול לכך יהיה בידוד הצלילים במילה תוך כדי ייצוג חזותי בהתאמה חד ערכית לכל צליל - להניח קובייה או מדבקה שתייצג כל צליל.

אני אוהבת לשחק עם הילדים משחק מיון, בו אני מראה להם ציור. מכאן אנחנו עובדים על צירוף צלילים. ככה אני נראה: ציור של חתול. ככה קוראים לי: חתול. הקול שאני משמיע: 'מיו'.

לאחר מספר חיות ועצמים, עוברים לאותיות ומספרים עליהן

באותה הדרך: ככה אני נראה, זו הצורה שלי: ג. השם שלי: גימל. הצליל שלי: ג'.

ישנן טכניקות מגוונות, וצריך להתאים את צורת ההסבר לילד. אם נחזור לדוגמה של מוישי, במקרה של האות א' שהיא אות שותקת, לרוב מייחסים לה את צליל תנועת הקמץ. באותיות הבאות קל יותר לקלוט את העיקרון שהאות מייצגת את הצליל הפותח שלה. ילדי הגן מצליחים לשייך שמיעתית מילים המתחילות בצליל פותח נתון, גם אם אין הבנה מלאה לייצוג הגרפי פונמי של האות.

אז אל דאגה, אימא, עוד קצת הדגמות ועוד הרבה סבלנות, גם מוישי שלך יתפוס את העניין!"

מחפש משמעות

איך עוזרים לילד למצוא משמעות בקריאה?

בחיידר נותנים ליוסי שלי הרבה מילות תפל לקריאה. אנחנו קוראים ביחד על גצמנו ורלמנו חגדנו וקרלנו... כתוצאה מכך, כשמגיעות מילים בעלות משמעות אמיתית, יוסי לא מקשר בין המילה לבין המשמעות שלה, מה גם שבקריאה מהסוג הזה חסר לו הממד של הסיפוק, והוא לא נהנה מהקריאה, שהופכת עבורו לנטל כבד. איך אני יכולה להפוך את הקריאה לחווייתית, וללמד אותו להבחין במשמעות המילים?

אתי רוזנצוויג: "יוסי קורא באמצעות המעבד הפונולוגי - בשונה מאסתי שהזכרנו קודם, שקוראת באמצעות מעבדי המשמעות וההקשר.

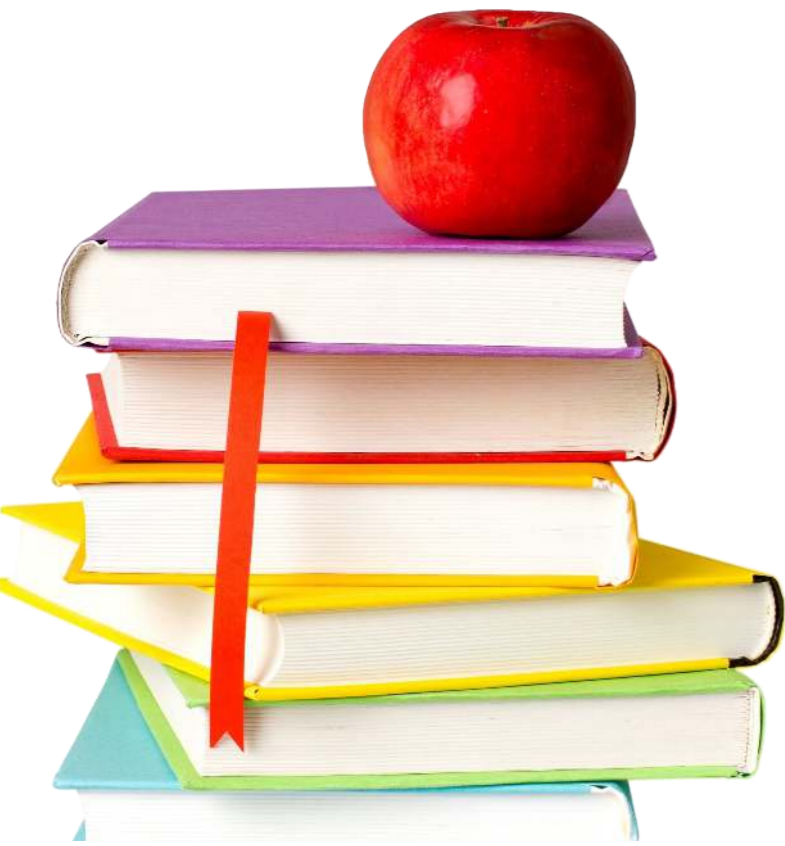
המעבד הפונולוגי הוא זה אחראי על דיוק, פיענוח והתמרה גרפו פונמית ('ככה ואים - ככה שומעים'). ילדי החיידר, הזקוקים לרמת דיוק מקסימאלית, אכן, מושקעים בשיטה המפתחת דיוק. בשביל לאזן את משימת הקריאה ולהפוך אותה לידידותית למשתמש (ככל שאתה קורא יותר אתה עשיר יותר! בקצב הקריאה, בהבנה, שפה, ידע עולם, מילוי שעות פנאי, אינטליגנציה, עושר פנימי ועוד), במקביל להוראת הקריאה בשיטת ה'חיידר', אתן משימות קריאה בעברית, המחייבות קריאה בעברית. לדוגמה: הוראות, מתכון, שמות מצרכים או רחובות. אעבוד על פיתוח האוריינות הכללית המחייבת שימוש בעברית, וחילוץ משמעות ברמת מילים, ולעיתים ברמת משפט או קטע.

אפשר גם לכוון את יוסי ולומר לו שכאשר הוא קורא מתוך תורה, משנה, תהילים, חומש - הוא צריך לקרוא בלשון הקודש, וכאשר הוא קורא סיפורים, מילים, שלטים - הוא יכול לקרוא בעברית. המעבד לעיתים מבלבל, אך רוב הילדים עושים זאת בנקל עם תיווך קל.

הנה כמה דוגמאות לחיזוק המשמעות:

מתח קו בין מילה לתמונה;

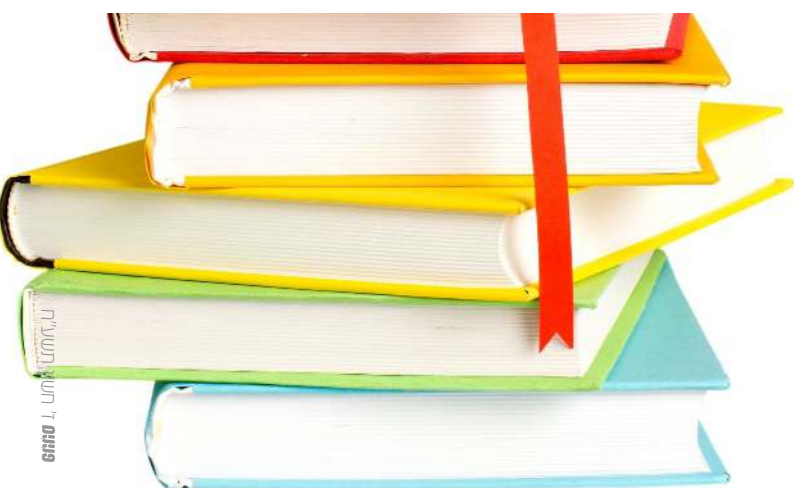

כולנו נעזרים בקריאה מרפרפת, איטית, מעמיקה או מהירה בהתאם לסיטואציה, לזמן, לצורך ולמטרה. ובעצם, בהקניית אסטרטגיות למידה לילדינו, אנחנו חושפים בפניהם את התהליכים אותם אנו עושים באופן אוטומטי.

לסיכום, לבתיה יתרון בקריאה מהירה, יתכן וזה על רקע של שליפה מהירה ושימוש יעיל במעבד האורתוגרפי, ועלי להשאיר לה מוקד כוח שיכול לסייע לה. במקביל, עלי לכוון אותה לשימוש מגוון בדרכי קריאה בהתאם למטרה, לזמן ולסיטואציה. במקביל, 'תפילה בלי כוונה כגוף בלי נשמה'. חשיבות ההבנה לקריאה היא קריטית, ועלי לתת לה את ההבנה הזו, ובעיקר טקסטים כיפיים המחייבים שימוש במעבדי המשמעות וההקשר, כדוגמת ספרי בדיחות שמבוססים על משחקי לשון, חידות, מידע, מתכונים ועוד. כדאי לי לברר איזו סוגה אהובה עליה ולהפגיש אותה עם מגוון טקסטים שהיא תאהב, תיהנה מהם ותמצא בהם עניין."

ואין כמו האיחול של רוזנצווייג כדי לחתום בו את הכתבה: "מאחלת לכולם להיות ברי אורין".

אנו מכוונים את הילד להבדיל בין טעויות המשבשות את המסה לבין טעויות שאינן להן השפעה על הפקת המשמעות.

יש להטיל ספק ביעילות תרגול רשימות מילות תפל (מילים חסרות משמעות) כיון שקרוב לוודאי זה לא מה שיסייע לו בזמן אמת, היות שלרוב לא נעשית העברה לקריאה החופשית. ניתן לשתול בתוך טקסט מילות תפל וליידע את הילד על כך מראש כדי לעורר ערנות ובקרה, כאשר הילד דרוך לתפוס את הטעות. שימוש במילים בשפה זרה יכול לעורר עניין ולשדר מכוונות (בפרט אצל בוגרים).

ילד עם יכולת למודעות עצמית, מומלץ לנתח יחד את השגיאות, לסווג אותן לסוגים ולעקוב אחר טבלת התקדמות.

ילד מתרשם יכול להיות סתם כך ילד ימני - שהצד הימני במוחו הוא הדומיננטי, במקרה כזה היינו מצפים לראות הרבה הבנה על סמך הקשר. אך אם ההתנהלות האימפולסיבית מאפיינת את הילד והדפוס הנמנהר חוזר על עצמו בשאר תחומי החיים, לא יזיק לפנות לנירולוג לברור לגבי הפרעת קשב וריכוז והיפראקטיביות."

מהר ולעניין

מתי קוראים מהר ומתי לאט?

אצל בתיה שלי יש בעיה שיכולה להיראות מצחיקה, אבל היא נעשית מעיקה: בתיה קוראת מהר מדי! היא יודעת לקרוא נהדר, אבל מכיוון שהקריאה שלה מהירה, היא לא מבינה מה שהיא קוראת. עבורה הקריאה היא רצף של מילים בלי שום קשר ביניהן, ובוודאי שללא משמעות. איך מלמדים אותה להאט את הקצב, וכתוצאה ממה היא קוראת מהר כל כך? זו תופעה חדשה עבורי, אחרי ארבע בנות שדווקא נאבקו למהר את הקצב ולחבר הברות למילים.

אתי רוזנצווייג: "ברוך ה' שבתיה קוראת מהר! מי כמוך יודעת להעריך. ייתכן ובתיה קוראת מהר בזכות קצב קריאה אישי מהיה, ויכול להיות שכתוצאה ממעבד אורתוגרפי יעיל.

אפרופו 'קורס קריאה', זהו המעבד הרביעי בתהליך המופלא הנקרא 'קריאה'. מעבד זה אחראי על צילום חזותי של מילים שלמות לאחר שנחשפנו אליהן מספר פעמים, שימורן בזיכרון ארוך הטווח, ושימוש בהן במהירות ובנגישות בשעת הצורך.

בכל מקרה, תמיד צריך איזון ודרך אמצע. ולכן, גם כאן, אציע בפני בתיה מגוון של אסטרטגיות קריאה אותן תוכל להתאים למגוון משימות הקריאה.

בחוברת שהוצאתי בס"ד: 'דני ספרני וחברים - קוראים ונהנים', יש דגש על מגוון סיטואציות והצורך להתאים את סוג הקריאה לעניין ולמטרה. ובדוגמאות שבהן אכונן את בתיה באופן טבעי (ולא מורתי), היא תגיע בעצמה למסקנה המתבקשת. כך, לדוגמה, כדי לדעת אם מתכון מסוים מתאים לתפריט חלבי - איך צריך לקרוא, לאט, בינוני או מהר? כדי לבצע את המתכון, ושהוא ייצא מצוין, איך כדאי לקרוא?

מתח קו בין מילים הפוכות/ מנוגדות; הקף בעיגול את המילים השייכות לקבוצת ה (חורף/ ממתקים/ רהיטים ועוד); סמן וי ליד המילים האמיתיות ואיקס ליד המילים בשפת השטויות (מילות התפל)".

ההתרשמות שלי

איך מגשימים את מטרת הקריאה?

בעלי ואני משתדלים לשבת עם יענקי כל יום במשך כמה דקות, ולשנן איתו את הקריאה. וככה זה עובד: אני מראה ליענקי מילה, יענקי מסתכל, ואומר כלאחר יד: "הודיע".

"אבל כתוב כאן 'הושיע', אני אומרת.

"טוב, אז שיהיה 'הושיע', יענקי מסכים.

אחר כך אני מראה לו את המילה: "מוכן". יענקי קורא במהירות: "מוכן"...

אני תוהה: האם יענקי אכן יודע לקרוא? מצד אחד הוא קורא מאוד מהר, אבל מצד שני, על פי רוב המילים אותו הוא קורא אינן מדויקות.

גניה כצמן: "יענקי קורא קריאה התרשמותית. הוא מתרשם מתבנית המילה. נראה שליענקי אין עניין להפיק משמעות מהנקרא, מבחינתו הוא קורא בשביל אבא ואימא..."

קודם כל, צריך להעלות למודעות את מטרת הקריאה. קריאה אינה מסתכמת בתהליך טכני של פענוח הכתוב, אלא בהפקת משמעות. וכל עוד המטרה הזו לא הושגה - המשימה לא הושלמה (אפשר, למשל, להדגים על ידי משחק, בו הילד בוחר לעצמו פרס אותו יקבל מבין רשימת פרסים כתובה). צריך לשוחח עם הילד על תכלית הקריאה, ולהקנות אסטרטגיות לריסון ובקרת הקריאה והפקת משמעות.

כדי לגייס את הילד מומלץ לתרגל את הקריאה בטקסטים מתחומי ההתעניינות שלו, המעוררים מוטיבציה - מה שמחולל פלאים אף ביכולת הקשב.

יש טכניקות רבות לטיפול בבעיה, אבל באופן כללי הקו המנחה צריך להיות כזה שמעביר את האחריות לבקרת הקריאה לילד עצמו. בהוראה המתקנת נעשה שימוש רב בכרטיסיות ניווט לניהול עצמי. בכלל, וכן בתחום זה, השאיפה שלנו היא לראות את הילד מתנתק בהדרגה מהתומכים והופך לקורא מיומן.

אם נפשט את הדברים בצורה הבסיסית ביותר - אנחנו מרגילים את הילד לעצור בסיום קריאת יחידת המשמעות הקצרה של משפט, ולשאול את עצמו: על מי מדובר? מה מסופר עליו?

במידה והוא הגיע להבנה כללית הגיונית המתחברת לידע המצטבר, הוא בכיוון הנכון גם אם לא קרא מאה אחוז מדויק.

הייתי מראה לאסתי מילה לא מנוקדת ומבקשת ממנה לקרוא אותה. לדוגמה המילה 'ספר'. או אפילו כשהיא משובצת במשפט קצר: 'הספר היה עמוס'. זהו תרגיל שאני אוהבת לתת כשאני מתחילה להסביר את חשיבות הניקוד לילדים שמסתדרים בלעדיו

